

**СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

СЕМЕНОВА Мирослава Олександрівна

УДК 371.4: 371.38: 398.1

**ВИХОВАННЯ УЧНІВ
ОСНОВНОЇ І СТАРШОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ
ФОЛЬКЛОРИСТИЧНО-ЕТНОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.07 – Теорія і методика виховання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Луганськ – 2005

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Харківському національному університеті
ім. В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент

Веретенко Тетяна Григорівна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, доцент кафедри педагогіки факультету
психології.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор

Миропольська Наталія Євгенівна,
Інститут проблем виховання Академії педагогічних наук
України, завідувач лабораторії теорії і методики
естетичного виховання

кандидат педагогічних наук, доцент

ШЕМЕТ Лариса Василівна,
Харківська державна академія культури і мистецтв
України, доцент кафедри народних інструментів
факультету музичного мистецтва

Провідна установа: Полтавський державний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка Міністерства освіти і науки України,
кафедра педагогіки, м. Полтава

Захист відбудеться „26” травня 2005 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 29.051.06 Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля за адресою: 91034, м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20а.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля за адресою: 91034, м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20а.

Автореферат розісланий „25” квітня 2005 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.О. Андрюшук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та доцільність дослідження. Процес розбудови суверенної держави супроводжується значними змінами в житті усіх верств населення країни. Ці зміни, що стосуються сучасного соціально-політичного, економічного та культурного простору України, викликали актуалізацію проблеми виховання підростаючого покоління на нових соціальних і національно-культурних засадах.

Процес державотворення й розбудови вільного громадянського суспільства в Україні збігається з її поступовим входженням до світового співтовариства і пошуками свого місця у сучасному світі. У міру того, як наші способи життя стають усе більш подібними, виникає потреба ствердити унікальність своєї культури та мови, спираючись на національні традиції та цінності, оскільки це робить нашу культуру єдиною і неповторною. Саме тому виникла гостра необхідність пошуку ефективних механізмів, форм і засобів виховання особистості у динамічних умовах сьогодення, експериментального відпрацювання шляхів його здійснення етнокультурними засобами. Актуальним є також питання виховання підростаючого покоління на територіях, суміжних з Росією, де під впливом політичних і культурних обставин у титульного етносу зменшується сфера міжособистісного спілкування рідною мовою, а в багатьох його представників національна мова втрачається, етнокультурні традиції переходять із активного функціонування у пасивну пам'ять або зникають. Виховання всебічно та гармонійно сформованої особистості на територіях міжетнічних контактів має враховувати загальнолюдські та національні цінності й бути пов'язаним із концентрацією уваги на таких етнокультурних чинниках, як мова і традиції. Це стосується і виховання дітей та молоді у полікультурному просторі Східної України, зокрема у такому мегаполісі, як Харків.

Проблеми виховання і соціального становлення людини у контексті етнонаціональних процесів хвилювали багатьох дослідників. Висвітленню соціально-культурних процесів в Україні приділяли увагу В. Антонович, М. Аркас, Д. Багалій, М. Грушевський, М. Драгоманов, Г. Кониський, М. Костомаров, І. Крип'якевич, І. Огієнко. Необхідність використання надбань народної культури у процесі виховання обґрунтували Г. Виноградов, М. Костиця, В. Обозний, Ю. Руденко, С. Русова, О. Смоляк, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, Є. Сявавко, К. Ушинський, Г. Філіпчук.

Органічне використання української традиційної народної культури у навчально-виховній роботі суттєво впливає на процес всебічного виховання школярів, і, в першу чергу, сприяє засвоєнню рідної мови та національної

культури. Проблеми залучення школярів до народної культури та окремі її аспекти висвітлювали у дисертаційних дослідженнях сучасні педагогічно-дослідники. Так, виховний вплив фольклору, народних традицій, обрядовості вивчали О. Кузик, Ю. Ледняк, Г. Майборода, С. Стефанюк, В. Стрельчук, І. Таран, Т. Чернігівець. Проблеми музично-художнього, морально-естетичного виховання учнів засобами народної творчості у процесі їхньої навчальної, позакласної та позашкільної діяльності досліджували О. Аліксійчук, Г. Карась, Ю. Мандрик, А. Петров, Т. Турсунов, Л. Шемет. Формуванню національної самосвідомості дітей і молоді засобами української етнокультури присвятили свої дослідження Р. Береза, Г. Кловак, В. Чернобай. Процес виховання школярів на основі діяльнісного підходу до етнокультури, зокрема фольклору і народних традицій, з метою формування соціально відповідальної, творчої особистості досліджували Н. Соломко, Л. Купріянова, Р. Прима. Естетичний розвиток людини як діяльнісний соціокультурний процес розглядала Л. Сисоєва. Виховний вплив декоративно-прикладного мистецтва як складової традиційної народної культури довели у педагогічних дослідженнях Є. Антонович, А. Бойко, Л. Ентіс, Н. Кузан, В. Мусієнко, О. Опалюк, Т. Шпікалова.

Віддаючи належне всім авторам, роботи яких тим чи іншим чином торкаються теми, яку ми вивчаємо, слід виокремити ті питання, які є мало розробленими й потребують подальшого аналізу. Зокрема, вимагає більш системного дослідження процес етнокультурного виховання школярів, експериментальної перевірки виховного впливу на особистість фольклористично-етнографічної діяльності, основу якої складають фольклористично-етнографічні експедиції у фольклорні осередки, на формування активного ставлення школярів до етнокультури. Потребує визначення і дослідження структура фольклористично-етнографічної діяльності, виховний вплив її різних напрямків, обґрунтування організаційних вимог до здійснення такої діяльності. З огляду на актуальність визначеної проблеми було обрано тему дисертаційного дослідження: „Виховання учнів основної і старшої школи засобами фольклористично-етнографічної діяльності”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно профілю наукових досліджень кафедри педагогіки факультету психології Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна „Сучасні педагогічні технології в організації відносин особи з довкіллям” (держреєстрація № 9-35-03). Тема погоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 5 від 27.05.2003 року).

Об'єкт дослідження — виховання підростаючого покоління на основі вивчення, засвоєння та відтворення кращих здобутків української традиційної народної культури.

Предмет дослідження — процес виховання учнів основної і старшої школи засобами фольклористично-етнографічної діяльності.

Мета дослідження — науково обґрунтувати й експериментально перевірити виховні можливості фольклористично-етнографічної діяльності учнів основної і старшої школи.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що процес виховання учнів основної і старшої школи засобами фольклористично-етнографічної діяльності буде здійснюватись ефективно, якщо:

- виховний процес здійснюється цілеспрямовано, систематично, комплексно (школярі залучаються до різних видів фольклористично-етнографічної діяльності) і спонукає учнів основної і старшої школи до самовиховання;
- виховний процес ґрунтується на народознавчих засадах і функціонує як на інституціональному рівні (загальноосвітня школа, школа нового типу), так і на рівні аматорського об'єднання (етнокультурний центр у школі, етнографічний шкільний гурток, фольклористичний гурт тощо);
- створено соціально-культурне середовище, що здатне сприяти реалізації творчих здібностей особистості, формуванню активного ставлення школярів до етнокультури, накопиченню індивідуального досвіду культурних переживань та спілкування, допомагати професійній орієнтації.

Відповідно до мети, об'єкта, предмета, гіпотези було визначені такі **завдання дослідження:**

- здійснити теоретико-методологічний аналіз соціально-культурної значущості української традиційної народної культури та фольклористично-етнографічної діяльності;
- проаналізувати стан розробленості проблеми виховання дітей шкільного віку засобами фольклористично-етнографічної діяльності, що ґрунтується на експедиційній роботі з вивчення української традиційної народної культури;
- визначити зміст і напрямки фольклористично-етнографічної діяльності школярів, сформулювати вимоги до організації фольклористично-етнографічної діяльності, визначити методи та форми її практичного здійснення, створити етнокультурне середовище на базі експериментальної школи.
- визначити критерії та виявити рівні вихованості учнів основної та старшої школи засобами фольклористично-етнографічної діяльності;
- здійснити експериментальну перевірку впливу фольклористично-етнографічної діяльності на процес виховання учнів основної та старшої школи.

Методологічну та загальнотеоретичну основу дослідження становлять провідні положення класичної та соціальної педагогіки, психології, філософії про зв'язок виховання з життям, про вирішальне значення діяльності особистості у соціокультурному просторі та об'єктивну необхідність використання скарбів народної культури як дієвого засобу етнокультурного виховання особистості. У дослідженні нами враховувалися культурологічні ідеї (Д. Лихачов, Ю. Лотман, Д. Фрезер) та етнологічні концепції (Л. Гумільов, М. Громико, М. Грушевський, А. Пономарьов), ми спиралися на діяльнісний підхід до забезпечення розвитку особистості (Г. Костюк, О. Леонт'єв, І. Лернер, Л. Нечепоренко, С. Рубінштейн), психолого-педагогічні підходи до проблеми організації творчої діяльності особистості (Л. Виготський, І. Зязюн, Н. Миропольська, О. Олексюк, Г. Шевченко), на теоретичні основи етнокультурного виховання і соціалізації особистості (І. Бех, А. Бойко, Л. Васеха, Т. Веретенко, М. Галагузова, Є. Зеленов, І. Земцовський, С. Золотухіна, О. Іонова, І. Кон, Н. Победа, В. Подшивалкіна, С. Попов, В. Павленко, С. Таглін, К. Ушинський, Г. Федотов, А. Фернхель і П. Хейвен, Т. Шибутані).

При проведенні дослідження використовувалися такі **методи**:

– *теоретичні*: аналіз науково-теоретичних джерел, синтез та узагальнення історичного матеріалу, його систематизація для теоретико-методологічного обґрунтування соціальної значущості української традиційної народної культури, для визначення змісту фольклористично-етнографічної діяльності як виховного засобу та організаційних вимог до її здійснення;

– *емпіричні*: педагогічний експеримент, спостереження, анкетування, тестування, дискусії, кількісний та якісний аналіз отриманої інформації, бесіди із школярами, педагогами, батьками для визначення рівнів вихованості засобами фольклористично-етнографічної діяльності, польове збирання фольклорно-етнографічних матеріалів для подальшого використання у навчально-виховному процесі, фольклористично-етнографічні експедиції здійснювалися автором дослідження з учнями основної та старшої школи.

Експериментальною базою дослідження слугували: українська гімназія № 6, етнокультурний центр гімназії та фольклористично-етнографічний гурток “Мережка”, шкільні та позашкільні гуртки етнокультурної орієнтації Харкова й Харківської області, що брали участь у реалізації програм фольклористично-етнографічної діяльності етнокультурного центру української гімназії № 6. У констатуючому експерименті взяло участь 520 учнів основної та старшої школи, у формуючому – 378 школярів.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає в тому, що: *вперше* узагальнено педагогічні засоби виховання школярів шляхом фольклористично-етнографічної діяльності; введено в активну наукову лексику поняття „*фольклористично-етнографічної діяльності школярів*”; вперше обґрунтовано закономірності впливу фольклористично-етнографічної діяльності на процес виховання учнів основної та старшої школи і вимоги до організації фольклористично-етнографічної діяльності школярів; удосконалено методику етнокультурного виховання учнів основної і старшої школи на основі положення про зв'язок виховання з життям; подальшого розвитку набуло наукове осмислення сутності виховного впливу фольклористично-етнографічної діяльності, для чого здійснено порівняльний аналіз світосприйняття людини традиційної народної культури і сучасної людини; розроблено критерії оцінювання рівнів сформованості вихованості засобами фольклористично-етнографічної діяльності.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що: автором розроблено і впроваджено у практику ефективну систему організаційно-педагогічних засад з використання здобутків традиційної народної культури у навчально-виховному процесі в загальноосвітній школі створено етнокультурний центр як координатор зусиль педагогічного колективу, спрямованих на опанування школярами скарбів традиційної народної культури, для надання методичної допомоги педагогам, що вирішують проблеми національного виховання підростаючого покоління; експериментально відпрацьовано методику підготовки та проведення учнівських фольклористично-етнографічних експедицій; дістала подальшого розвитку практика організації обласних фольклористично-етнографічних таборів та зборів; розроблено і втілено у практику Положення про проведення Обласного дитячого фестивалю-конкурсу традиційної народної культури „Крокове коло”; впроваджено в практику підготовки учнів до фольклористично-етнографічної діяльності курси народознавства для учнів 5, 6, 9 класів, авторську програму „Художня праця” для учнів 5, 6 класів, спецкурс „Основи етнології і фольклористики. Традиційно-побутова культура Слобідського краю” для 9 класу та дидактичні матеріали до цих програм.

Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес українській гімназії № 6 м. Харкова (довідка про впровадження № 270 від 25.06.2004 р.), у Харківській ЗОШ № 151 (довідка про впровадження № 85 від 24.06.2004 р.), у ЗОШ № 22 (довідка про впровадження № 227 від 13.08.2004 р.), у БДЮТ Нововодолазького району Харківської області (довідка про впровадження № 36 від 2.06.2004 р.), у Лозівському районному БДЮТ Харківської області (довідка про впровадження № 67 від 13.08.2004 р.).

Особистий внесок автора у роботах, що опубліковані у співавторстві, полягає у розробці інноваційних форм та методів етнокультурного виховання школярів, в упорядкуванні фольклорно-етнографічних матеріалів комплексної експедиції по селах Слобідського краю та виконанні нотних розшифровок, в аналізі дитячої ігрової культури, у науковому редагуванні матеріалів учнівських науково-практичних конференцій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення результатів наукового дослідження було висвітлено у повідомленнях на науково-методичних семінарах та засіданнях кафедри педагогіки Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (1996 – 2004 рр.), їх викладено у шкільних спецкурсах і авторських програмах, результати діяльності етнокультурного центру української гімназії № 6 м. Харкова та фольклористично-етнографічного гуртка „Мережка” обговорювались на семінарах і науково-практичних конференціях директорів шкіл, заступників директорів з виховної роботи, вчителів-народознавців, працівників закладів культури, методоб'єднань учителів музики міста і області, а також у засобах масової інформації.

Найбільш вагомим положення дисертації було сформульовано автором у доповідях на Всеукраїнській краєзнавчій конференції, присвяченій 70-річчю українського комітету краєзнавства (Харків, 1995 р.), на I Міжнародній науково-практичній конференції „Високі технології навчання” (Харків, 1995 р.), на науковій конференції III Міжнародного фестивалю „Берегиня” (Луцьк, 1998 р.), на Міжнародній науковій конференції „Науково-теоретичні здобутки Слобідської України: філософія, релігія, культура” (Харків, 1999 р.), на Міжнародній науково-практичній конференції „Процес соціалізації у контексті традиційної народної культури” (Харків, 2000 р.), на IX і XI Міжнародних конференціях ім. проф. С. Бураго „Мова і культура”, (Київ, 2000 р., 2002 р.), на Міжнародній науково-практичній конференції „Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля” (Київ, 2004 р.), на Міжнародній науково-практичній конференції „Традиційна народна культура: збереження самобутності в умовах глобалізації” (Харків, 2004 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження автора відображено в 30 наукових публікаціях (5 – у співавторстві) загальним обсягом 20,04 др. аркушів, 7 з яких обсягом 3,13 др. аркушів у фахових виданнях є одноосібними, з яких 1 виконано у співавторстві.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, 12 додатків. Робота містить 8 таблиць, 10 рисунків. Список використаних джерел становить 302 найменування. Загальний обсяг дисертації становить 168 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету дослідження, сформульовано гіпотезу та завдання дослідження, розкрито його наукову новизну, теоретичне та практичне значення, подано відомості про апробацію та впровадження результатів роботи.

У першому розділі „Теоретико-методологічне обґрунтування соціальної значущості української традиційної народної культури і фольклористично-етнографічної діяльності як засобу виховання школярів” висвітлено результати аналізу філософської, соціологічної, психолого-педагогічної літератури з проблеми, подано методологічні основи засвоєння української традиційної народної культури та визначення її як засобу виховання школярів, здійснено історико-теоретичний аналіз сутності фольклористично-етнографічної діяльності, визначено вимоги до її організації, що необхідно для організаційно-педагогічного забезпечення процесу виховання школярів засобами фольклористично-етнографічної діяльності. Визначено та уточнено авторське розуміння основних понять і термінів, які використовуються у роботі.

Українська традиційна народна культура (ТНК), що є складовою національної культури та феноменом української ментальності як засіб виховання дітей та молоді має свої особливості: вона складалася та збагачувалася протягом багатьох століть і відбиває світогляд і світосприйняття нашого народу; ТНК є енциклопедією соціального досвіду та досвіду запобігання конфліктів; ТНК – це школа духовності, людяності, моральності, досконалості та гідних взаємостосунків людей як у родині, так і поза її межами; ТНК навчає благоговійному ставленню до життя. Увібравши безцінний досвід попередніх поколінь, вона несе високий виховний потенціал.

Проаналізувавши наукові дослідження з проблем етнографії, польової фольклористики та залучення до цієї діяльності школярів і молоді, ми обрали засобом виховання особистості *фольклористично-етнографічну (ФЕ) діяльність* школярів. Підкреслимо, що фольклористично-етнографічна діяльність ґрунтується на збирацькій діяльності, тобто активна участь школярів у наукових експедиціях є обов'язковою. Ми визначаємо *фольклористично-етнографічну діяльність школярів* як процес засвоєння ними досвіду, закладеного у традиційній народній культурі, з метою цілеспрямованого етнокультурного перетворення власної особистості та соціального довкілля. Предметом ФЕ діяльності є українська традиційна народна культура, продуктом ФЕ діяльності є створення матеріальних (у художньо-практичній діяльності) і духовних цінностей (у науково-дослідницькій і виконавській діяльності). Результатом ФЕ діяльності

школярів є їхня вихованість засобами фольклористично-етнографічної діяльності.

Дослідивши історіографію збирацької роботи, ми виявили специфіку експедиційної діяльності. Фольклористично-етнографічні експедиції в Україні мають свою історію, з кінця XVIII ст. вони започаткували цілеспрямований пошук і вивчення національної культурної спадщини. У XIX ст. українська традиційна народна культура стала предметом системного дослідження відомих письменників, композиторів, істориків, культурологів, а етнографія і фольклористика набули рис самостійних гуманітарних наук. Найкращі взірці усної народної творчості все частіше знаходять своє місце на сторінках шкільних підручників і використовуються у навчально-виховній роботі. Ще наприкінці XIX ст. педагоги-ентузіасти почали залучати до збирання фольклорно-етнографічних матеріалів і школярів. У XX ст. учнівська краєзнавчо-пошукова робота стала складовою патріотичного і морально-естетичного виховання дітей і молоді. Із становленням України як суверенної держави така робота поживалася, посилилась увага до збирання фольклорно-етнографічних матеріалів із метою опанування скарбів багатовікової національної культури, до комплексної фольклористично-етнографічної діяльності почали залучатися школярі.

Аналіз наукових джерел дозволив нам визначити зміст, особливості фольклористично-етнографічної діяльності школярів та її складники. Суспільна думка виробила погляд на фольклористично-етнографічну діяльність як на сукупність різних видів діяльності, що ґрунтуються на збиранні фольклорно-етнографічних матеріалів в експедиціях, підготовці їх до публікації, виданні цих матеріалів і фонографічних збірок, якщо збирач записував музичний фольклор. Сфера такої діяльності розширюється за рахунок наукового аналізу зібраних матеріалів і виконавської діяльності з відтворення різних видів народного мистецтва. До основних складників комплексної фольклористично-етнографічної діяльності школярів ми відносимо їхню *навчально-пізнавальну, експедиційну, науково-дослідницьку, виконавську та художньо-практичну діяльності* (див. рис. 1).

Навчально-пізнавальна діяльність школярів передбачає оволодіння ними знаннями українознавчого, етнологічного спрямування з першого до випускного класів згідно з державними навчальними програмами та програмами позашкільної освіти і забезпечує підготовку школярів до плідної експедиційної діяльності.

Експедиційна діяльність є провідним складником фольклористично-етнографічної діяльності. Вона дозволяє організувати вивчення народної культури і життя етносу на соціальному рівні у реальних, природних умовах. Прогресивна педагогіка усіх часів вважала за необхідне забезпечувати зв'язок

навчання з життям і пропонувала таку форму навчання, як екскурсія. У зв'язку з розповсюдженням і розробкою ідей вітчизнознавства у другій половині XIX ст. поширився екскурсійний метод навчання, який активно пропагували у своїх працях К.Ушинський, Д. Семенов, М. Вессель.

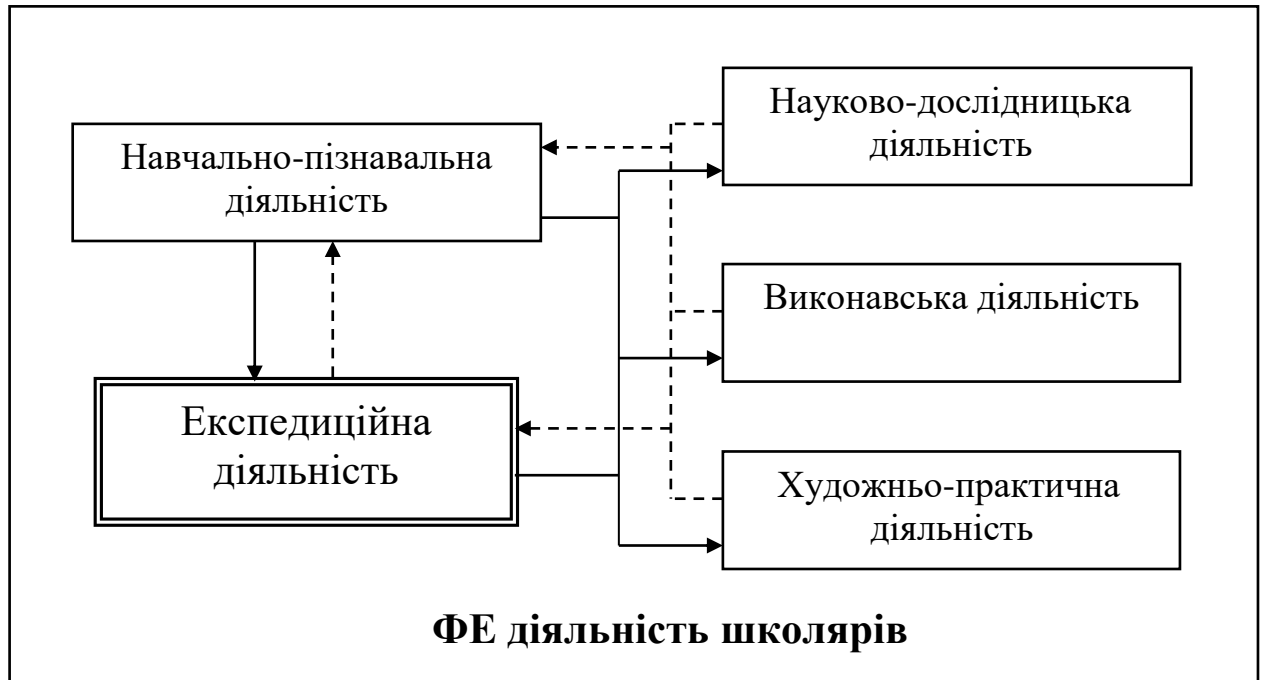

Рис.1. Схема зв'язків складових фольклористично-етнографічної діяльності школярів.

Особливим видом екскурсійної діяльності є експедиція. Із 50-х років XX ст. навчальні експедиції почали використовуватися в шкільній практиці. Експедиційна діяльність школярів, що ґрунтується на принципах наочності, локальності, самодіяльності або соціокультурної активності забезпечує поглиблення набутих знань і зв'язок із реальним життям. Фольклористично-етнографічна діяльність спонукає учнів розглядати факти і явища соціально-культурного життя у взаємозв'язку та взаємодії, робити їх порівняльний аналіз і висновки. Учнівські фольклористично-етнографічні експедиції формують потребу набувати досвід науково-дослідницької роботи.

Як специфічна форма навчально-виховної роботи у загальноосвітній середній школі експедиційна робота із школярами має свої особливості, а саме: вона забезпечує цілісність педагогічного процесу — єдність класної та позакласної роботи; експедиції дозволяють повніше реалізувати вимоги педагогічного принципу зв'язку виховання з життям; експедиції відповідають віковим особливостям учнів, їхній потребі у незвичайній („дорослій”) діяльності, творчій активності та особистому самоствердженні.

Науково-дослідницька діяльність школярів передбачає поступове оволодіння ними методами науково-дослідної роботи, написання наукових робіт з питань етнографії, фольклористики, мовознавства, мистецтвознавства, краєзнавства, участь в учнівських і студентських конференціях, конкурсах-захистах науково-дослідних робіт учнів-членів Малої Академії Наук. Така діяльність школярів сприяє формуванню їхнього наукового світогляду, професійної орієнтації.

Виконавська діяльність передбачає відтворення й репрезентацію яскравої та самобутньої фольклорної традиції, що є здобутком національної культури. Виконавська діяльність у фольклористичних гуртах розширює можливості осягнення змісту української традиційної народної культури, її естетичної природи. Вона забезпечує формування естетичних смаків і національної самосвідомості, сприяє творчій реалізації природних здібностей.

Художньо-практична діяльність належить до сфери матеріального виробництва культуротворчої діяльності носіїв традиційної народної культури. В умовах загальноосвітньої школи діти оволодівають навичками художньо-побутової праці, що формує у них свідоме ставлення до витоків нашої багатогранної культури, навчає розуміти естетику домашніх ремесел, відрізнити народне декоративно-ужиткове мистецтво від кічу, сприяє художньому пізнанню світу.

У дослідженні визначено і обґрунтовано *вимоги* до організації фольклористично-етнографічної діяльності. Такими організаційними вимогами до ФЕ діяльності ми вважаємо: соціальну спрямованість ФЕ діяльності (ґрунтується на закономірній залежності ФЕ діяльності від потреб суспільного життя та педагогічної практики); системно-комплексний підхід до ФЕ діяльності (відбиває як об'єктивну закономірність поліфункціональності ФЕ діяльності, об'єктом якої є українська ТНК в її різноманітних виявах); оптимальну організацію ФЕ діяльності (враховує таке закономірне явище, як цілісність реального світу, взаємозв'язок, взаємообумовленість його складових частин, єдність соціального життя і творчої діяльності людини, єдність мети, завдань, змісту, методів ФЕ діяльності); урахування регіональних особливостей ТНК; раннє залучення дітей до мудрості і краси української традиційної народної культури.

Методами ФЕ діяльності ми вважаємо: пошуково-аналітичний (складає систему прийомів і засобів, що дозволяють виявити і зафіксувати фольклорно-етнографічну інформацію для її подальшого вивчення і аналізу), ретроспективно-оцінювальний (система прийомів і засобів комплексного дослідження та оцінювання історичного розвитку світоглядних і морально-естетичних засад, які збереглися до наших днів і функціонують у суспільстві,

як чинники духовного життя, виховання та соціалізації людини), репродуктивно-інтерпретаційний (комплекс прийомів відтворення надбань духовної і матеріальної традиційної народної культури та використання оптимальних форм пропагування цих надбань у сучасних умовах).

Ми дійшли висновку, що на процес виховання учнів основної і старшої школи може суттєво вплинути залучення їх до фольклористично-етнографічної діяльності, яка охоплює їхню навчально-пізнавальну діяльність з вивчення предметів народознавчого спрямування, експедиційну діяльність, яка, завдяки безпосередньому зв'язку виховання з життям – виходу в соціально-культурний простір свого регіону, дає найбільший внесок у всебічне виховання особистості, науково-дослідну діяльність школярів, яка дає можливість усвідомити соціокультурні процеси минулого і сьогодення, виконавську і художньо-практичну діяльність, які сприяють залученню до української традиційної культури і реалізації творчих здібностей.

У другому розділі „Експериментальна перевірка впливу фольклористично-етнографічної діяльності на виховання учнів основної і старшої школи” обґрунтовано організаційно-педагогічні засади та засоби здійснення дослідно-експериментальної роботи, подано аналіз її результатів.

На основі аналізу спеціальної літератури та узагальнення результатів дослідно-експериментальної роботи у ході дослідження визначено такі *критерії вихованості* засобами фольклористично-етнографічної діяльності:

- вільне володіння українською мовою. Показниками критерію є успіхи у вивченні відповідних предметів, мова міжособистісного спілкування, українська мова наукової і художньої рефлексії;
- залучення до традиційної народної культури, а саме, знання, глибока повага до неї, переймання найкращих її здобутків. Показниками цього критерію є засвоєння народних традицій, залучення до народної творчості, (музики, декоративно-ужиткового мистецтва, фольклорної спадщини), народних свят, виявлення патріотичних почуттів, усвідомлення себе спадкоємцем національної та народної культури, наявність таких особистісних якостей як працелюбність, відповідальність, милосердність, терпимість до людей, повага і любов до своїх батьків, роду;
- активне і зацікавлене ставлення учнів до фольклористично-етнографічної діяльності. Показниками цього критерію є реальні досягнення школярів у реалізації творчих здібностей (результативна участь у різного рівня заходах, пов'язаних із мовним напрямком, у конкурсах і фестивалях етнокультурного спрямування).

Ефективне здійснення процесу виховання засобами фольклористично-етнографічної діяльності унеможливується без участі у створенні

етнокультурного середовища, яке збагачує особистість етнокультурним досвідом, стає фактором заохочення до цієї діяльності.

Підготовка школярів до фольклористично-етнографічної діяльності починалася, перш за все, на уроках з таких предметів як „Народознавство”, 5–6 класи, „Основи етнології і фольклористики. Традиційно-побутова культура Слобожанщини”, 9 клас, „Художня праця”, 5 клас. Перелічені предмети викладалися за розробленими нами авторськими програмами, які передбачали широке застосування на заняттях народних пісень Слобідського краю з обов’язковим їх виконанням народною манерою співу. Це ж стосувалось і викладання музики у 1–8 класах за державною програмою, яка дозволяє творчо використовувати народнопісенний матеріал. У додатках подано розробки уроків музики у синтезі з народознавством.

У ході формуючого експерименту (378 школярів, експериментальна група складала 182 учні) діти залучилися до участі у наукових експедиціях по Харківщині, а також у села Сумської та Полтавської областей (обстежено 122 населені пункти, записано 2050 одиниць інформації). Експедиційна діяльність була найефективнішою при упорядженні нами літніх фольклористично-етнографічних таборів „Цвіт папороті” та обласних зимових зборів „Радуйся, Земле!”. Саме у таких таборах юні дослідники мають можливість опановувати всі напрямки фольклористично-етнографічної діяльності, щоденно брати участь у наукових фольклористично-етнографічних експедиціях у навколишні села з метою спілкування з талановитими людьми, перш за все, похилого віку, що зберігають і відтворюють скарби традиційної народної культури, слугують для школярів яскравим прикладом гідного творчого життя та бережливого ставлення до духовних надбань рідного краю – Слобідської України.

Науково-дослідницька діяльність у галузі фольклористики та етнографії дала вагомі результати: 34% наших вихованців узяли участь в учнівських науково-практичних конференціях, 11% – стали призерами Обласного конкурсу-захисту учнів-членів Малої Академії Наук, 7 разів юні науковці вибороли призові місця на Всеукраїнському конкурсі-захисті.

Концертно-виконавська діяльність школярів видається можливою за умови плідної роботи над собою, спрямованої на розвиток вокальних здібностей, загальної культури. Виховання шляхом виконавської діяльності сприяє кращому володінню українською мовою тому, що школярі занурюються в українську народну культуру та пісенну традицію свого регіону. Вони виконують ті пісні, що записали у фольклористично-етнографічних експедиціях по рідному краю, спілкуючись із носіями традиційної культури. Фольклористичний гурт „Мережка” має численні винагороди – став дипломантом і лауреатом 8 фольклорних фестивалів міжнародного та 8 фестивалів обласного рівня.

Наше дослідження виявило, що результатом впливу фольклористично-етнографічної діяльності стало розширення сфери спілкування українською мовою, що спричинило заміну мови рефлексії в літературній творчості з російської на українську. Оволодінню мовою наукової рефлексії також сприяла науково-дослідницька діяльність школярів. В експериментальній групі порівняно з контрольною на 24,1% розширилася сфера спілкування українською мовою. У підгрупах російськомовних учнів (мова поза школою) відбулися виразні зрушення: зменшення російськомовних учнів в експериментальній групі порівняно з контрольною у 2,45 рази. Порівняння рангових оцінок результатів опитування учнів основної і старшої школи (експериментальна група) за першим критерієм вихованості засобами ФЕ діяльності свідчить про прагнення учнів розширити сферу спілкування українською мовою. Рангова оцінка мотиву „бажання вільно спілкуватись українською мовою” зросла на 24,5%. У процесі вивчення та відтворення кращих зразків традиційної народної культури в учнів поглибилося розуміння її моральних чеснот (зростання на 26,8%). В результаті залучення до виконавської та художньо-практичної діяльності відбулося посилення мотивації „дарувати людям радість” (на 10,2%) і „зацікавленості” такою діяльністю (на 12,9%)

Використання методу рангових оцінок дало можливість виявити ставлення учнів до залучення до традиційної народної культури (другий критерій вихованості засобами ФЕ діяльності). На 7,7% наприкінці формуючого експерименту посилювався мотив „пропаганда народного мистецтва”; посилювався також мотив розвитку власних здібностей, його рангова оцінка зросла на 5,4%.

Патріотичні почуття, що визначили в числовій формі учасники фольклористично-етнографічної діяльності наприкінці експерименту, на 15,9% вище в експериментальній групі порівняно з контрольною. Юні фольклористи й етнографи вважають себе спадкоємцями не тільки загальнолюдських цінностей і національної культури, але й народної культури – різниця на початку та наприкінці експерименту у групах становить 18%.

Формуючий експеримент дав змогу виявити ставлення школярів до народних та державних свят. Звичайно, що не тільки школа та інститути освіти й культури прищеплюють дітям повагу до соціально значущих подій. Вагомий вплив здійснює сім'я та родинне оточення, сімейні традиції. Так, найулюбленішим святом усіх дітей є Новий рік. У контрольній групі друге місце посідає Жіноче свято 8 березня, третє – Великдень, далі – Різдво, День Перемоги. В експериментальній групі друге місце посідає Різдво, далі – Великдень, Купала. У процесі вивчення та відтворення кращих зразків

традиційної народної культури в учнів поглибилося розуміння, що вони переймають її моральні чесноти (працелюбність, відповідальність, милосердність, чемність, толерантність, повагу та любов до батьків, роду) (зростання на 26,8%).

Аналіз процесу виховання учнів основної і старшої школи засобами фольклористично-етнографічної діяльності дав можливість простежити динаміку особистісних змін кожного учня за трьома критеріями протягом терміну експерименту і подати кількісне співвідношення між учасниками фольклористично-етнографічної діяльності (ЕГ) і контрольною групою (КГ) за трьома рівнями, що віддзеркалено у табл. 1.

Таблиця 1

Підсумкова характеристика рівнів вихованості учнів основної та старшої школи засобами фольклористично-етнографічної діяльності

Рівні Термін	Низький %		Середній %		Високий %	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Початок експерименту	44,4	28,8	41,8	53,9	13,8	17,6
Кінець експерименту	21,4	8,8	52,0	33,5	26,5	57,7

На основі результатів дослідно-експериментальної роботи зроблено такі загальні **висновки**:

1. У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове розв'язання проблеми виховання учнів основної та старшої школи засобами фольклористично-етнографічної діяльності, що виявляється в удосконаленні методики етнокультурного виховання школярів на основі положення про зв'язок виховання з життям.

2. На основі аналізу наукової літератури з проблеми дослідження, теоретичних уявлень ряду суміжних наук вперше здійснено теоретико-методологічне обґрунтування соціальної значущості української традиційної народної культури і фольклористично-етнографічної діяльності; теоретично доведено, що діяльнісний підхід до впровадження етнокультурних цінностей сприяє всебічному розвитку особистості; доведено актуальність виховання школярів засобами фольклористично-етнографічної діяльності.

3. Аналіз теоретичних джерел дав можливість ввести у наукову лексику поняття „фольклористично-етнографічної діяльності школярів”, під яким ми розуміємо процес засвоєння ними суспільно-історичного досвіду з метою цілеспрямованого етнокультурного перетворення власної особистості

і соціального довкілля. Складовими такої діяльності є навчально-пізнавальна, експедиційна, науково-дослідницька, виконавська, художньо-практична діяльність учнів основної і старшої школи.

4. Теоретичний аналіз і практика експериментальної роботи дозволили виявити, що вирішальний вплив на процес виховання школярів мають фольклористично-етнографічні експедиції, які сприяють зануренню міських школярів у реальне життя сучасного села та його мешканців як носіїв різних видів традиційної народної культури.

5. Результатом теоретично-аналітичної роботи щодо виховання учнів основної та старшої школи засобами фольклористично-етнографічної діяльності стало формулювання вимог до її організації. Такими організаційними вимогами у дослідженні виступають: соціальна спрямованість фольклористично-етнографічної діяльності, системно-комплексний підхід до неї та її оптимальна організація, урахування регіональних особливостей традиційної народної культури, раннє залучення дітей до народної культури і фольклористично-етнографічної діяльності. Методами фольклористично-етнографічної діяльності ми вважаємо: пошуково-аналітичний, ретроспективно-оцінювальний, репродуктивно-інтерпретаційний.

6. Дослідження підтвердило висновок про значущість фактора середовища. Створення середовища, що живить інтерес до етнокультури та фольклористично-етнографічної діяльності, забезпечували: впровадження народознавчих засад у навчально-виховний процес загальноосвітньої школи; створення етнокультурного центру та гуртків етнокультурного спрямування в українській гімназії № 6 м. Харкова; організація обласних літніх фольклористично-етнографічних таборів та зимових зборів, організація та проведення обласних учнівських науково-практичних конференцій; втілення у практику Положення про проведення обласного дитячого фестивалю-конкурсу традиційної народної культури „Крокове коло” (з 2000 р. проводиться щороку).

7. Теоретичне обґрунтування та узагальнення результатів дослідно-експериментальної роботи дозволило визначити критерії вихованості фольклористично-етнографічної діяльності: 1) Вільне володіння українською мовою. 2) Залучення до традиційної народної культури (знання, глибока повага до неї, переймання найкращих її здобутків). 3) Активне і зацікавлене ставлення учнів до фольклористично-етнографічної діяльності.

8. Експериментально доведено, що зростання показників згідно з визначеними критеріями відбиває виховний вплив фольклористично-етнографічної діяльності на особистість учнів. Залучення до неї сприяє опануванню української мови, розширенню сфери спілкування нею, шанобливому ставленню до народної культури, визначенню для себе як

цінності народних звичаїв, традицій, музики та співу, декоративно-прикладного мистецтва. У школярів поглибилось усвідомлення того, що вони є носіями народної культури.

9. Встановлено, що результативність фольклористично-етнографічної діяльності учнів основної і старшої школи можна розглядати як показник успішного виховного впливу фольклористично-етнографічної діяльності. Завдяки наполегливій роботі над собою школярі отримали високі результати у науково-дослідницькій, виконавській і художньо-практичній діяльності, визначились у напрямку майбутньої діяльності. Учасники фольклористично-етнографічної діяльності схильні до творчої роботи у літературній, художній, музичній сфері, що яскраво свідчить про їх етнокультурне виховання, яке являє собою не тільки відтворення національної культури, але й розвиток новацій і збагачення культури.

10. Експериментальна перевірка виховного впливу фольклористично-етнографічної діяльності на особистість учнів основної і старшої школи, опора на організаційно-педагогічні засади з використання здобутків традиційної народної культури у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи, впровадження їх положень у практику навчально-виховного процесу ряду середніх загальноосвітніх шкіл довели її дієвість. Отримані результати свідчать про те, що поставлену мету досягнуто, а завдання дослідження розв'язано.

Виконана дослідно-експериментальна робота довела доцільність залучення учнів основної і старшої школи до фольклористично-етнографічної діяльності, у той же час проведене нами дослідження не претендує на вичерпне висвітлення проблеми. Подальшої розробки потребує специфіка, структурні елементи й рушійні сили процесу виховання засобами фольклористично-етнографічної діяльності. Перспективним є також психолого-педагогічного дослідження впливу традиційної народної культури та фольклористично-етнографічної діяльності на свідомість особистості та її емоційно-почуттєву сферу.

Основні положення дисертації викладено у таких **публікаціях**:

1. *Семенова М.О.* Фольклор як засіб духовного виховання учнів // Педагогіка. Вісник Харківського університету. – Вип. I – X.: ХДУ, 1995 – С. 98 – 101.
2. *Семенова М.О.* Педагогіка народного календаря // Наукові записки кафедри педагогіки. Вип. 31 – X.: ХДУ, 1996. – С. 90 – 95.
3. *Семенова М.О.* Виховання творчістю // Наукові записки кафедри педагогіки. Вип. II. – ХДУ, 1997. – С. 44 – 47.

4. *Семенова М.О.* Педагогіка фольклорно-етнографічних експедицій // Наукові записки кафедри педагогіки ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – Вип. III. – Х.: Основа, 1998, – С.132 – 136.
5. *Семенова М.О.* Учнівські фольклорно-етнографічні експедиції // Наукові записки кафедри педагогіки ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – Вип. IV. – Х.: Основа, 1999. – С. 113 – 118.
6. *Семенова М.О.* Учнівські фольклорно-етнографічні експедиції як фактор соціалізації підлітків // Збірник наукових праць. Наукові записки кафедри педагогіки ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – Вип. 5. – Х.: Константа, 2000. – С. 159 – 164.
7. *Семенова М.О., Веретенко Т.Г.* Інноваційні технології етнокультурного виховання старшокласників // Наукові записки кафедри педагогіки ХНУ ім. В.Н. Каразіна – Вип. XI. – Х.: Основа, 2004. – С. 15 – 21.
8. *Семенова М.О.* Виховний потенціал зимової обрядовості Слобожанщини// Науково-теоретичні здобутки Слобідської України: філософія, релігія, культура (досвід ретроспективного аналізу). Збірник наукових статей за матеріалами конференції, присвяченої 85-річчю Харківського єпархіального музею археологічного музею, 2-3 червня 1999 р., м. Харків. – Х.: Вид-во ХДАДТУ, 1999. – С. 114 – 116.
9. *Муравський шлях–97.* Матеріали комплексної фольклорно-етнографічної експедиції. (Упорядники: *М.М. Красиков, Н.П. Олійник, В.М. Осадча, М.О. Семенова.* – Х.: Видавництво ХДК, 1998. – 360 с.
10. *Семенова М.О.* Колискові як творчість роду // Берегиня. Всеукраїнський народознавчий часопис. –1999 (20). – № 1. – С. 29 – 37.
11. *Семенова М.О.* Відбиток міфологічних уявлень у мові українців та традиційної обрядовості // Наукове видання “Мова і культура”. – Вип. I. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2000. – Т.ІІІ. – С. 245 – 249.
12. *Семенова М.О., Бунакова О.М.* Ігрові традиції дітей міста Харкова ХХ століття // Дитинство і народна культура Слобожанщини: Матеріали фольклорно-етнографічних експедицій 1992-2000 років. Харківський обласний центр народної творчості. – Х.: Регіон-інформ, 2000. – С. 117 – 150.
13. Традиційна народна культура Дворічанського району Харківської області / Упор. *М.О. Семенова.* – Х.: Регіон-Інформ, 2001. – 160 с.
14. Слобожанський Великдень: матеріали VI обласної учнівської науково-практичної народознавчої конференції (18 квітня 1999 р. / За ред. *М.М. Красикова та М.М. Семенової* – Х.: Фоліо, 2001. – 36 с.
15. *Семенова М.О.* Фольклорно-етнографічна робота як засіб гуманістичного виховання школярів // Науковий щорічний журнал „Мова і культура”. У 10-ти томах. – Вип. 5. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2002. – Том V. – С. 245 – 253.

16. *Кроковес* коло: Матеріали обласних учнівських науково-практичних народознавчих конференцій (2000 – 2002 рр.) / За ред. М.М. Красикова та М.О. Семенової. – Х.: ТОО „Ексклюзив”, 2003. – 136 с.

Семенова М.О. Виховання учнів основної і старшої школи засобами фольклористично-етнографічної діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля. Луганськ, 2005.

У дисертації розглядається проблема всебічного виховання учнів основної і старшої школи на основі вивчення, засвоєння, дослідження української традиційної народної культури та відтворення найкращих зразків народного мистецтва. Висвітлено результати аналізу наукової літератури з проблеми, подано методологічні основи засвоєння традиційної народної культури. Здійснено історико-теоретичний аналіз сутності фольклористично-етнографічної діяльності, виявлено вимоги до її організації. Розроблена і експериментально апробована методика виховання школярів засобами фольклористично-етнографічної діяльності, що складається з їхньої навчально-пізнавальної, експедиційної, науково-дослідної, виконавської, художньо-практичної діяльності. Така цілеспрямована діяльність сприяє всебічному розвитку школярів і забезпечує їх етнізацію.

Ключові слова: виховання, фольклористично-етнографічна діяльність, навчально-пізнавальна, експедиційна, науково-дослідна, виконавська, художньо-практична діяльність, традиційна народна культура, етнокультурний центр.

Семенова М.А. Воспитание учащихся основной и старшей школы средствами фольклористически-этнографической деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Восточноукраинский национальный университет им. Владимира Даля, Луганск, 2005.

В диссертации рассматривается проблема всестороннего воспитания учащихся основной и старшей школы на основе изучения, освоения, исследования украинской традиционной народной культуры и воссоздания лучших образцов народного творчества. Осуществлен историко-теоретический анализ сущности фольклористически-этнографической деятельности, определены требования к ее организации.

Разработана и экспериментально апробирована методика воспитания школьников средствами фольклористически-этнографической деятельности,

что состоит из их учебно-познавательной, экспедиционной, научно-исследовательской, исполнительской, художественно-практической деятельности. Такая целенаправленная деятельность способствует всестороннему развитию школьников и обеспечивает их этнизацию.

Ключевые слова: фольклористически-этнографическая деятельность, учебно-познавательная, экспедиционная, исполнительская, художественно-практическая деятельность, традиционная народная культура, этнокультурный центр.

Semenova M.O. The bringing up pupils of secondary and high schools by means of folkloristic and ethnographic activity. – the manuscript.

The thesis for a Candidat's degree in the specialization 13.00.07 – theory and methodology of education. – Vladimir Dal Eastern Ukrainian National University, Lugansk, 2005.

The problem of bringing up pupils of secondary and high schools on the basis of learning, assimilation, and researching the Ukrainian traditional ethnic culture and of the reconstruction of the best examples of the folk art has been considered in these theses. The concept “folkloristic and ethnographic activity” is introduced into the active scientific vocabulary. Historical and theoretic analysis of the nature of the folkloristic and ethnographic activity has been fulfilled, and the demands of its organization were discovered. The author's understanding of the main concepts and terms which are used in this work has been proposed and verified.

Folkloristic and ethnographic activity is one of the forms of spiritual activity that is aimed not only at saving and consuming the spiritual values of the traditional ethnic culture, but also at creating new values. We ascribe the educational-cognitive, expeditional, scientific-research, performing and artistic-practical activity to the main consistencies of folkloristic and ethnographic activity. The concept “folkloristic and ethnographic activity” doesn't make any sense if the expeditional activity isn't executed.

The educational-cognitive activity of the pupils presumes assimilation of ethnic knowledge by the pupils from the first to the graduation class according to the state educational programmes and out-of-school education.

The expeditional work gives an opportunity to organize investigating of the traditional ethnic culture and the life of the people on the social level in real, natural conditions.

The scientific-research activity of the pupils stipulates the gradual assimilation of the methods of scientific-research work by the pupils, writing the scientific works on the subjects of ethnography, folklore studies, art-criticism, regional ethnography, participation in school scientific conferences, competitions-

defenses of the scientific-research works by the pupils-members of the minor academy of science.

The schoolchildren's performing activity stipulates the reconstruction and representation of the best examples of the folk art. The performing activity in folk collectives provide with an opportunity assimilating of the Ukrainian traditional ethnic culture's content, their aesthetical nature. It secures forming aesthetical tastes and national self-conscious, promotes creative realization of the inborn abilities.

The artistic-practical activity is related to the sphere of the traditional material culture. Pupils assimilate the artistic crafts and the elements of the decorative-applied art. The methodology of bringing up the pupils by means of folkloristic and ethnographic activity has been approved and developed. This goal-directed activity stimulates the derivative education of the pupils of secondary and high schools and provides their ethnization.

The criterions of maturity by means of folkloristic and ethnographic activity are suggested:

1. Fluency in the Ukrainian language. The indicators of this criterion are the language of interpersonal communication, progress in studying proper subjects, the availability of the Ukrainian language of scientific and artistic reflection.

2. Engagement of the traditional ethnic culture – knowledge, a deep respect to it, assimilating of its best achievements. The indicators of this criterion are the assimilation of ethnic traditions, folk art (ethnic music, decorative-applied art, folk legacy), becoming familiar with the holidays, display of patriotic feelings, peculiarities of the motherland culture, especially realization of themselves as the heirs of the national and ethnic culture, presence of such personal qualities as diligence, responsibility, charity, tolerance to other people, respect and love to parents and family.

3. Active and keen schoolchildren's attitude to folkloristic and ethnographic activity. The indicators of this criterion are the ability to self-education, achieving own objects, developing talents. The results of this are real achievements, the success in realization of the creative abilities that is participating and triumphs in contests in the Ukrainian language, in ethnic and cultural events and festivals of different levels.

The levels of maturity by means of folkloristic and ethnographic activity (high, medium, low) have been determined. The effectiveness of influence of the folk-ethnic pedagogical activity on the comprehensive education of the pupils of secondary and high schools was proved during the experiment.

The key words: education, bringing up; folkloristic and ethnographic activity; ethnic and cultural centre; traditional ethnic culture; expeditional, educational-cognitive, performing, scientific-research, artistic-practical activities.

Підписано до друку 14.04.2005. Папір офсетний. Формат 60x90/16.
Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 120 прим. Зам. № 21620

Видавництво „Планета „КОП”
91011, м. Луганськ, вул. Оборонна, 1а